Shaxs va jamiyat taraqqiyotida innovatsion tafakkurning ijtimoiy-falsafiy xususiyatlari

Sayitxonov Akmalxon Axatjonovich
falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent vazifasini bajaruvchi
Farg‘ona davlat universiteti
O‘zbekiston, Farg‘ona
akmalxonsayitxonov107@gmail.com · https://orcid.org/0009-0005-6952-7761

IQTIBOS UCHUN

Sayitxonov A.A. Shaxs va jamiyat taraqqiyotida innovatsion tafakkurning ijtimoiy-falsafiy xususiyatlari // Zamonaviy fan, texnologiya va innovatsiyalar: xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari (ZFTI–2026, 5-noyabr 2026-yil). – 2026. – B. 55–59. – https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/051110

QR-kod — DOI sahifasiga havola

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada innovatsion tafakkurning shaxs kamoloti va jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Innovatsion tafakkurning shakllanishiga ta’sir etuvchi ijtimoiy, ma’naviy va intellektual omillar, uning shaxsning ijodiy salohiyati, mustaqil fikrlashi va ijtimoiy faolligini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, innovatsion tafakkur va ijtimoiy taraqqiyotning o‘zaro aloqadorligi hamda zamonaviy jamiyatda innovatsion yondashuvlarni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: innovatsion tafakkur, shaxs kamoloti, jamiyat taraqqiyoti, ijtimoiy-falsafiy tahlil, ijodiy salohiyat, intellektual rivojlanish, mustaqil fikrlash, ijtimoiy faollik, innovatsion rivojlanish, ma’naviy omillar

АННОТАЦИЯ

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИННОВАЦИОННОГО МЫШЛЕНИЯ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ И ОБЩЕСТВА

Сайитхонов Акмалхон Ахатжонович, доктор философии (PhD) по философским наукам, исполняющий обязанности доцента, Ферганский государственный университет, Узбекистан, г. Фергана

В данной статье с социально-философской точки зрения анализируется роль инновационного мышления в развитии личности и развитии общества. Освещаются социальные, духовные и интеллектуальные факторы, влияющие на формирование инновационного мышления, его значение в развитии творческого потенциала, самостоятельного мышления и социальной активности личности. Также обосновывается взаимосвязь инновационного мышления и социального развития, а также приоритетные направления развития инновационных подходов в современном обществе.

Ключевые слова: инновационное мышление, развитие личности, развитие общества, социально-философский анализ, творческий потенциал, интеллектуальное развитие, самостоятельное мышление, социальная активность, инновационное развитие, духовные факторы

ABSTRACT

SOCIO-PHILOSOPHICAL FEATURES OF INNOVATIVE THINKING IN THE DEVELOPMENT OF THE INDIVIDUAL AND SOCIETY

Sayitkhonov Akmalkhon, doctor of philosophy (PhD) in philosophical sciences, acting associate professor, Fergana State University, Fergana, Uzbekistan

This article analyzes the role of innovative thinking in personality development and societal development from a socio-philosophical perspective. The social, spiritual, and intellectual factors influencing the formation of innovative thinking are highlighted, along with its significance in developing an individual's creative potential, independent thinking, and social activity. The relationship between innovative thinking and social development is also substantiated, along with the priority directions for the development of innovative approaches in modern society.

Keywords: innovative thinking, personality development, societal development, socio-philosophical analysis, creative potential, intellectual development, independent thinking, social activity, innovative development, spiritual factors.

KIRISH

Zamonaviy global raqobat sharoitida shaxsning ijodiy salohiyati va innovatsion tafakkuri jamiyat taraqqiyotini belgilovchi muhim omillardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Innovatsion tafakkur – yangi g'oyalarni yaratish, ularni baholash hamda amaliyotda samarali qo'llash qobiliyatini ifodalab, shaxs ijodiy faoliyatining asosiy harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Ayni paytda u shaxsning tafakkur darajasi, muammolarni hal etishdagi samaradorligi, shuningdek, ijtimoiy va kasbiy faolligini belgilab beradi.

Innovatsion tafakkur – yangi g'oya va yechimlarni joriy etishga yo'naltirilgan tafakkur shakli bo'lib, tarixiy jihatdan insonning ijodkorlik faoliyatiga asoslanadi. Insoniyat tarixida tosh davridan boshlab iqtisodiy va madaniy rivojlanish jarayonlari kuzatilgan. Qadimgi davrlardayoq odamlar mehnat qurollarini tayyorlashda texnik kashfiyotlarga erishganlar. Chaqmoqtoshdan yasalgan mikrolit pichoq, qirg'ich, bigiz, yog'och o'yish qurollari, o'q-yoy uchlari, parma, bolg'a va tosh boltalar kundalik turmushda qo'llanilgan bo'lib, ular innovatsion tafakkurning ilk samarasi ekanini tasdiqlaydi.

Inson tafakkuri, dunyoqarashi va atrof-muhitga munosabati oddiy kundalik tasavvurlar bilan cheklanib qolmaydi. U o'zi yashayotgan muhitni anglash va uni o'zgartirishga intiladi. Yangilik izlash va yangi g'oyalarga talpinish insonning bilishga bo'lgan tabiiy ehtiyoji, ya'ni gnoseologik zaruriyatidan kelib chiqadi. Shu bois innovatsiya, avvalo, shaxsning ichki – ma'naviy-ruhiy va epistemologik – ehtiyojlari mahsulidir. Innovatsion tafakkur zamirida shaxsning tabiat va jamiyat hayotini aql-idrok asosida yangilash hamda qayta shakllantirishga bo'lgan ishtiyoqi yotadi.

Tafakkur borliqni bilvosita aks ettira oladi. Unda yangi bilimlar tajribaga har safar bevosita murojaat etmasdan, mavjud bilimlarga tayangan holda hosil qilinadi. Tafakkur ko'p qirrali jarayon bo'lib, uni turli xil tomondan, xususan, mazmuni va shakli bo'yicha, tayyor holida yoki kelib chiqishi va taraqqiyotida olib o'rganish mumkin.

Globallashuv bugungi kunda jahon miqyosida o'zining ijobiy va salbiy tomonlari bilan namoyon bo'lmoqda. Bu jarayon hozirgi davrda tobora shiddatli tus olishi natijasida o'zining avj nuqtasiga ko'tarilib ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ma'rifiy sohalarda namoyon bo'layotganligini kuzatish mumkin. Shu o'rinda har bir narsa va hodisani teran tafakkur qilish orqali inson globallashuvning ma'no-mazmuni va tub mohiyati nimada ekanligini anglab yetmoqda.

“Globallashuv eng avvalo millatsizlanish, millatning yo‘qotilishi yoki unutilishi, milliy davlat qarashlarining yo‘qolishi va tushunarsiz transmilliy hayot shaklidir” [1.78].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

XXI asrdagi global o‘zgarishlar natijasida iqtisodiyot, texnologiya, ta’lim va ijtimoiy munosabatlarda tub o‘zgarishlar yuz bermoqda. Mamlakatlarning raqobatbardoshligi endi tabiiy resurslar yoki arzon ishchi kuchiga emas, balki innovatsion tafakkur, yangilik yarata olish qobiliyati va tadbirkorlik madaniyatiga bog‘liq bo‘lib qolmoqda. Innovatsion tafakkur – bu faqat yangi g‘oya yaratish emas, balki muammolarga yangicha yondashish, standart yechimlardan voz kechib, ijodiy va samarali yondashuvlarni ishlab chiqish qobiliyatidir.

Shumpeter innovatsiyani iqtisodiy rivojlanishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida baholaydi. “Yangi g‘oyalar eski tizimlarni yo‘q qiladi va yangisini yaratadi”, deb hisoblaydi [2.63]. Inson tafakkuri va ijodiy faoliyati jamoaviy o‘zaro ta’sir jarayonida shakllanadi, bu esa innovatsiyalarning ham ijtimoiy tabiatga ega ekanini mashhur psixolog olim Lev Semyonovich Vigotskiy o‘z asarlarida ifoda etgan. U inson fikrlashi va yangilik yaratishi ijtimoiy hamkorlik orqali shakllanishi g‘oyasini ilgari surib, “innovatsiya jamoaviy faoliyat natijasi” [3.185] deb ta’kidlaydi. Abdulla Avloniyning ijodida innovatsion tafakkur – bilimga intilish, mustaqil fikrlash va zamonga moslashish [4.47] kabi milliy-falsafiy g‘oyalar sifatida namoyon bo‘ladi.

Yuqoridagi falsafiy qarashlardan ko‘rinib turibdiki, innovatsion tafakkur turli davr va maktablarda turlicha talqin qilingan bo‘lsa-da, ularni birlashtiruvchi jihat – yangilikka intilish, tanqidiy fikrlash va ijodkorlikdir. Bu nazariyalar shaxs rivojida innovatsion tafakkurni shakllantirish uchun mustahkam nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Davlat innovatsion siyosati mahalliy mahsulotlar raqobatbardoshligini oshirish, barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlash, aholining turmush sifati va darajasini oshirish, texnologik va ekologik xavfsizligini ta’minlash uchun innovatsion faoliyat ustuvorliklarini tan olishdan kelib chiqib shakllantiriladi va amalga oshiriladi. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta’kidlaganlaridek, “...Yangi O‘zbekistonni barpo etish va Uchinchi Renessans poydevorini yaratishda ziyolilarimizga katta ishonch bilan qaraymiz. Shuning uchun bu zahmatkash insonlarning ilmiy va ijodiy izlanishlarini har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, ularga zarur sharoitlar yaratishni o‘zimizning birlamchi vazifamiz sifatida ko‘rishimiz darkor” [5.42]. Davlat olib borayotgan innovatsion siyosatning asosiy maqsadi innovatsion faoliyat uchun mahalliy mahsulotlar raqobatbardoshligining o‘sishi, fan-texnika yutuqlaridan samarali foydalanish, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish masalalarini hal etishni ta’minlaydigan iqtisodiy, huquqiy va tashkiliy sharoitlar yaratish hamda mamlakatning mudofaa qobiliyatini, shaxs, jamiyat va davlat xavfsizligini mustahkamlashdan iborat. Innovatsion tafakkurning rivoji davlat uchun strategik ahamiyatga ega, chunki u mamlakatning iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik taraqqiyotini ta’minlaydi.

Innovatsion tafakkur – bu insonning real voqelikka noan’anaviy, ijodiy va maqsadga yo‘naltirilgan yondashuv asosida fikr yuritishidir. Uning asosini quyidagi omillar tashkil qiladi. Birinchidan, kreativlik – yangi g‘oyalar yaratish qobiliyati. Ikkinchidan, tanqidiy tafakkur – vaziyatni chuqur tahlil qilish va uning ildiziga yetish. Uchinchidan, intellektual mobillik – yangi sharoitlarga tez moslashish xususiyati.

NATIJA VA MUHOKAMA

Zamonaviy jamiyat jadal sur’atlar bilan rivojlanib borayotgan bir paytda insondan faqat bilimli bo‘lish emas, balki yangicha fikrlay olish, o‘zgarishlarga tez moslasha olish va yangi g‘oyalar

https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/051110

yarata olish talab etilmoqda. Shu bois innovatsion tafakkur shaxs rivojining eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. Innovatsion tafakkur – bu insonning turli sohalardagi muammolarga noan'anaviy yondashishi, yangi yechimlar topishi va doimiy izlanishda bo'lish qobiliyatidir.

Avvalo, innovatsion tafakkur shaxsning ijodkorlik qobiliyatini rivojlantiradi. Ijodkor inson har qanday vaziyatda standart yo'llar bilan cheklanib qolmaydi, balki yangi imkoniyatlarni izlaydi. Bu esa uning intellektual salohiyatini oshiradi va uni yaratuvchan shaxsga aylantiradi. Shu bilan birga, innovatsion fikrlash insonda mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini ham shakllantiradi. U tayyor fikrlarga ergashmaydi, balki o'z qarashlarini shakllantiradi va ularni asoslab bera oladi.

Innovatsion tafakkurning yana bir muhim jihati – muammolarni samarali hal qilish qobiliyatidir. Bunday tafakkurga ega shaxs muammolarni turli nuqtayi nazardan ko'rib chiqadi va eng maqbul yechimni topishga intiladi. Bu esa uni hayotda va kasbiy faoliyatda muvaffaqiyatga olib keladi. Ayniqsa, raqobat kuchayib borayotgan zamonaviy mehnat bozorida innovatsion fikrlaydigan kadrlarga talab juda yuqori. Shuning uchun innovatsion tafakkur shaxsning raqobatbardoshligini ta'minlaydi.

Shuningdek, innovatsion tafakkur liderlik qobiliyatini rivojlantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Yangi g'oyalar ilgari suradigan, o'zgarishlarga tayyor va tashabbuskor insonlar jamoada yetakchiga aylanadi. Ular nafaqat o'zini, balki boshqalarni ham rivojlanishga undaydi. Bu esa jamiyat taraqqiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Bundan tashqari, innovatsion tafakkur insonni doimiy ravishda o'z-o'zini rivojlantirishga undaydi. Yangi bilim va ko'nikmalarni egallashga intilish insonni intellektual jihatdan boyitadi va uni zamon talablariga moslashtiradi. Bunday shaxs hayot davomida o'qish va o'rganishdan to'xtamaydi.

Innovatsion tafakkur va tadbirkorlik madaniyati amalda bir-birini to'ldiruvchi ikki negiziy omil hisoblanadi. Innovatsiya g'oya yaratadi, tadbirkorlik madaniyati esa uni amalga oshiradi. Ularning o'zaro bog'liqligi quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

- innovatsion tafakkur – yangi texnologiya, mahsulot yoki biznes modelini ishlab chiqadi.
- tadbirkorlik madaniyati – ushbu g'oyaning bozorda to'g'ri joylashishini ta'minlaydi.
- innovatsion fikrlash risklarni aniqlaydi, tadbirkorlik madaniyati esa ularni boshqaradi.
- innovatsion tafakkur ilmiy asos yaratsa, tadbirkorlik madaniyati iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Kuchli innovatsion muhit mavjud bo'lgan joyda odatda startaplar, klasterlar, texnoparklar va biznes-inkubatorlar tez rivojlanadi.

Agar globallashuv iqtisodiy moddiy tayanchga mablag' sarflashga, madaniy-ma'naviy merosga tayanmasa, tafakkur rivojlanish yo'liga ega bo'la olmasligi namoyon bo'lmoqda. Jamiyatni qachonlardir rivojlanishini kutib yashaydigan bo'lsak, hech qanday yangi narsa yaratmaymiz va yarata olmaymiz, amaliyotga ham tatbiq qila olmaymiz, oqibatda dogmaga o'xshab qotib qolamiz. Kim nimani yaratsa, unga mahliyo bo'lib o'tiraveramiz, innovatsiya ham, ijodkorlik ham qila olmaymiz, bu borada salohiyatimiz yetmaydi deb bahonalar izlab qolamiz. Aslida, ta'lim-tarbiya berish jarayonida yoshlarda boshqalarning yaratgan innovatsiya va yangiliklariga mahliyo bo'lishni emas, aksincha, shunga o'xshash yoki undan-da yaxshiroq amaliy ishlar qila olishi va yarata olishi mumkinligini tushuntirishimiz darkor. Shaxsning bor imkoniyatlaridan to'liq foydalanish ko'nikmasini hamda ularni g'ayritabiiy fikrlash qobiliyati hisoblangan innovatsion tafakkurni shakllantirish va rivojlantirishga e'tibor qaratish kerak.

https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/051110

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, innovatsion tafakkur shaxsning intellektual, ijtimoiy va kasbiy rivojida hal qiluvchi ahamiyatga ega. U insonni ijodkor, mustaqil, raqobatbardosh va faol shaxs sifatida shakllantiradi. Shuning uchun ta'lim tizimida va jamiyatda innovatsion fikrlashni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish zarur. Zero, innovatsion tafakkur shaxsning intellektual va ijtimoiy rivojining asosiy omili bo'lib, u insonni yangi g'oyalar yaratishga, mustaqil qaror qabul qilishga va zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlaydi.

Tafakkur insonning ma'naviy olami, moddiy va ma'naviy ehtiyojlari bilan birgalikda aqliy tafakkur natijasida namoyon bo'ladi. Inson tafakkurining strukturaviy ko'rinishi doimiy rivojlanish faoliyati orqali yuzaga chiqadi. Inson tafakkuri olamining boyligi bilim, ijtimoiy-madaniy omillar va uzluksiz ta'lim tizimi samaradorligiga bog'liq hamda ijtimoiy-gumanitar fanlar hisoblangan falsafa, tarix, mantiq, psixologiya fanlari tizimida tafakkur va uning innovatsion xususiyatlariga alohida e'tibor qaratish lozim.

Shaxs ijodiy qobiliyatlari rivojida innovatsion tafakkurning roli katta ahamiyatga ega. Innovatsion tafakkur shaxsga yangi g'oyalarni ishlab chiqish, ularni baholash va samarali qo'llash imkonini beradi, shu bilan birga shaxsning intellektual va ijodiy rivojlanishiga turtki bo'ladi. Zamonaviy bilimli jamiyatda innovatsion tafakkur shaxsning professional va ijtimoiy salohiyatini oshirishda asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shu sababli ta'lim muassasalari va tashkilotlar shaxsda innovatsion tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan metodikalarni yaratish va tatbiq etishlari zarur. Oddiy odam muammoni ko'radi, innovatsion tafakkurga ega odam esa muammoning yechimini ko'ra oladi. Bundan tashqari, insonning hayoti davomida yuzaga keladigan muammolarni hal qilishda, zamonga moslashishda, faoliyatida muvaffaqiyatga erishishida va boshqalardan ustun bo'lishida innovatsion tafakkurning o'rni beqiyosdir. Qisqacha qilib aytganda, innovatsion tafakkur – bu zamonaviy dunyoda yashash va yutuqqa erishish quroli.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ульрих Бек. Что такое глобализация. – Москва: Прогресс-Традиция, 2001. – С. 304.
2. Й. Шумпетер. Теория экономического развития. – М., 1982. – 186 с.
3. Л.С.Выготский. "История развития высших психических функций". – М.: Педагогика, 2005. – 318 с.
4. Авлоний А. Туркий гулистон ёхуд ахлоқ. – Тошкент: Ўқитувчи, 2010. – 160 б.
5. Ш.Мирзиёев. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент: "O'zbekiston" нашриёти, 2021. – 464 б.